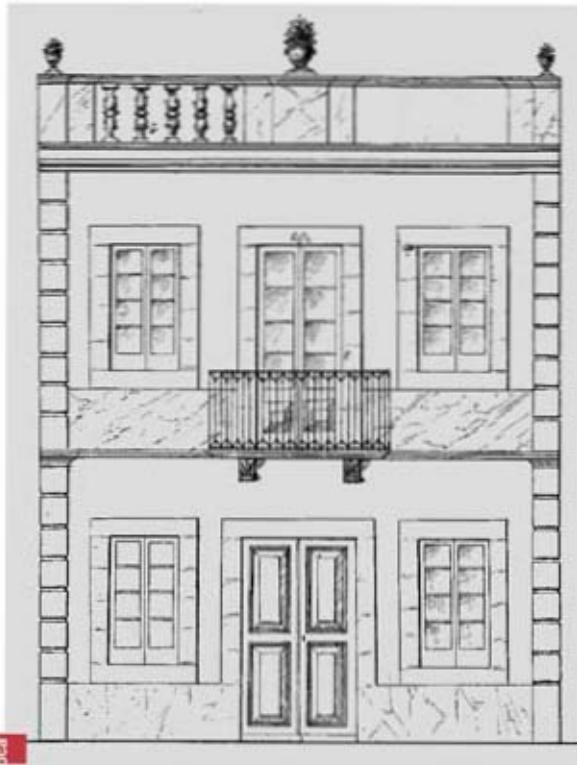

Carrers, cases i places

Arxiu Municipal - Ajuntament de Cassà de la Selva

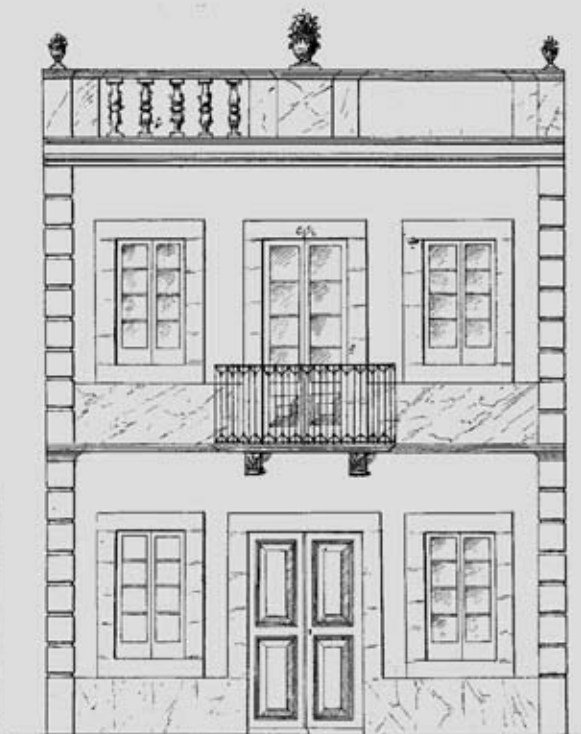
A
M
C
S

Desembre, 1999 - núm. 2 / 2a època

Façana proposada per l'ajuntament l'any 1881 que havia de servir de model per als edificis que s'haguessin de construir.

S
C
E
L
L

DIFFERS

**Arquitectura i urbanisme
(1860 - 1935)**

Per Jordi Carreras i Güell

DIFFERS

Les primeres dades d'arquitectura a l'actual nucli de Cassà de la Selva daten de la segona meitat del segle IX, concretament de l'any 882, quan és esmentada una església al voltant de la qual s'agrupaven les escasses cases que feien de sopluig als seus habitants. Es tractava d'una petita esglésiola romànica, emplaçada al mateix lloc on hi ha l'actual, un turonet des d'on s'albiraven totes les terres del voltant i per tant un lloc fàcilment defensable en els turbulents temps medievals. El poble va anar creixent durant l'edat mitjana al voltant de l'església, al llarg dels carrers, Avall, Roscada i Dolors, a l'entorn de la sagrera que els donava seguretat i sota la protecció del

castell. Durant el segle XVII el poble s'anà estenent al voltant del temple i de la plaça petita i, a partir del segle XVIII, a causa en bona part de la puixança econòmica derivada de la indústria surera, la vila es va començar a ampliar pel carrer del Raval, seguint l'antiga carretera de Girona a Sant Feliu, i cap a la plaça de la Coma, en direcció a la carretera de la Bisbal. Durant el segle XIX el poble continuava creixent al voltant de l'església, a banda i banda del carrer de Barcelona (seguint la carretera que portava a aquesta ciutat), seguint la carretera de la Bisbal (carrer de la Indústria, carrer de les Barraquetes i el nou barri del Firal) i a partir de mitjan segle al llarg de

la nova carretera de Girona a Sant Feliu.

El canvi urbanístic més important per al poble va arribar a finals del segle XIX amb la creació de l'eixample. Amb aquest projecte, iniciat el 1871, es pretenia ampliar el nucli cap a la carretera, vers el tram final del carrer de les Barraquetes i del Puigcugul. Aquesta intenció es va materialitzar amb la formació, el 1894, de la plaça Nova (passeig Vilaret) i l'acabament del carrer Puigcugul fins a la carretera. Posteriorment, el bon moment econòmic i l'augment de la població van afavorir l'ampliació de l'eixample est, i es varen urbanitzar, el 1890, els carrers de la Font i del Clot i la plaça de l'Avenir.

El nucli urbà l'any 1860.

El nucli urbà l'any 1935.

Així Cassà creixia cap a l'est, però, un cop més, un nou eix de comunicació, el ferrocarril de via estreta de Girona a Sant Feliu, va afavorir el creixement cap a un altre sector: el sud, vers la nova estació del ferrocarril. A mitjan 1892, ja estaven constituïts el carrer Ample i el de la Pau que atreïa aquelles persones que volien edificar al poble. En aquest final de segle i principis del següent es van construir moltes cases, algunes de senyorials, fruit del bon moment econòmic que s'estava vivint, mentre que les cases modestes del poble adquireixen factura neoclàssica derivada del model d'arquitectura que proposa el mateix ajuntament.

El 1935 Cassà ja s'havia estès vers la nova carretera i vers l'estació del ferrocarril. Cap al nord estava limita-

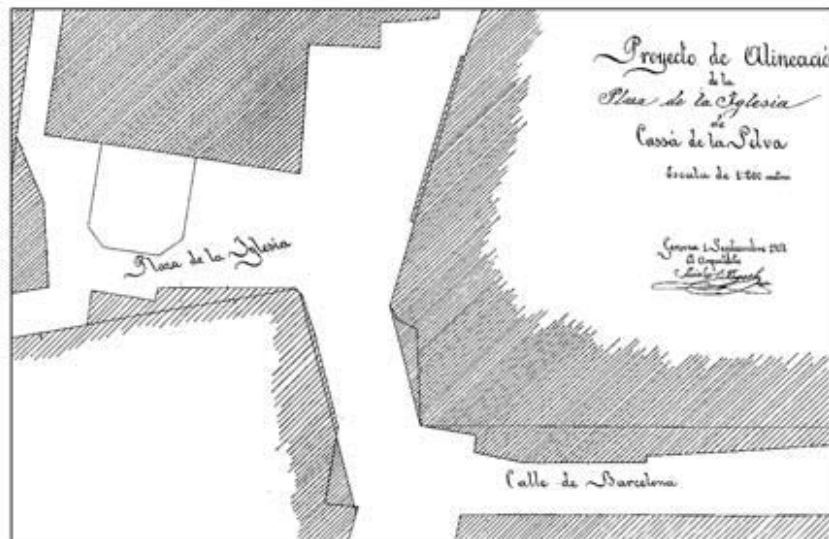
da pel torrent, més enllà del qual només hi havia el barri de la Barceloneta i cap al sud per la via del tren, per sota de la qual hi havia quatre cases. Cap a l'est hi havia el barri del Firal i el carrer de la Llebre i cap a l'oest el poble s'acabava al carrer de Sant Andreu.

Cap a un nou Cassà

Aquesta presentació resumeix la transformació espectacular que va patir Cassà de la Selva de l'any 1860 a l'any 1935. Un canvi que va ser decisiu per a la configuració urbanística de la població actual i que s'ha pogut seguir estudiant la documentació de l'Arxiu Municipal de Cassà

de la Selva (realització de projectes, sol·licituds de permisos -gairebé 600- i els llibres d'actes). A partir d'aquesta introducció desenvoluparem el treball i detallarem els principals elements que el caracteritzen: les actuacions interiors (canvis d'alineacions i rasants, actuacions de reforma interior o de sanejament), les actuacions exteriors (principalment plans d'eixamplament) i els estils arquitectònics que es varen seguir. Al final d'aquesta publicació hem fet una selecció d'edificis que encara es poden veure a Cassà de la Selva. Aquesta tria, l'hem feta amb la voluntat de donar a conèixer diferents tipologies constructives i els edificis que millor les representen.

Comencem parlant de les actuacions interiors amb els projectes de realineació de carrers que es varen dur a terme de l'any 1884 fins al 1912. Les alineacions marcaven la separació entre l'espai públic i el privat i indicaven als particulars on havien de construir els edificis. Els canvis d'alineacions es realitzaven amb la intenció de millorar el traçat dels carrers estrets i tortuosos. Els dos projectes més importants varen ser realitzats per l'arquitecte provincial Martí Sureda Deulovol: el del carrer del Puigcugul (1887) i el del carrer del Raval (1890). Aquest projectes, si bé milloraven molt el traçat d'aquests dos carrers del poble, eren molt idíl·lics ja que per a la seva realització calia enderrocar un gran nombre de cases. Aquest va ser un

Per aconseguir un traçat rectilini de la plaça de Sant Pere s'havien d'enderrocar un munt de cases.

dels motius pel qual aquests projectes, i d'altres de menys volada (baixada de la Coma, plaça de sant Pere, carrer Major) no es duguessin a terme en la seva totalitat.

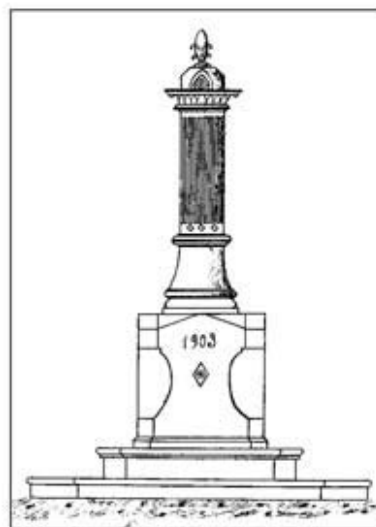
Veiem amb més detall dues d'aquestes alineacions: la baixada de la Coma i la plaça de Sant Pere.

El 1884 es va plantejar la millora del traçat de la baixada de la Coma, llavors anomenada baixada al Torrent, però el projecte no va prosperar. Uns anys més tard, el 1908, l'arquitecte municipal Isidre Bosch en va realitzar un de nou que no es va portar a terme totalment fins que, fa pocs anys, es va enderrocar la casa del capdamunt del carrer. A la memòria que acompanyava el plànol del carrer Isidre Bosch exposava: "La calle, presenta dos fases ó periodos muy marcados en su construcción, una completamente moderna y la otra antigua. La primera, que data de la construcción de la carretera, es nueva y regular porque parece que entonces previendo la necesidad de alinear aquella calle empezaron por edificar a una dirección y la segunda, ó antigua, esta tan mal presentada y fea que mas que calle puede llamarse un callejón por sus angosturas é irregularidades y el aspecto de una de sus casas que queda afectada toda ella por la alineación en proyecto"

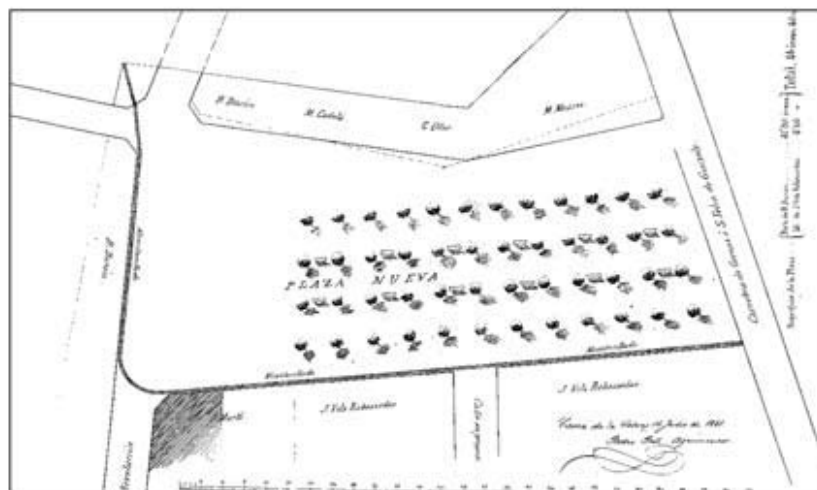
Aquell mateix any Bosch va realitzar un projecte de reforma de la plaça de Sant Pere. La reforma, que ja

estava marcada al projecte general d'eixamplament de 1892, es va realitzar aprofitant que s'havia cremat la casa de Vicenç Barnada, situada a la cantonada de la plaça. Per a aquella millora l'Ajuntament va rebre tot el suport del sindicat agrícola, que considerava aquesta reforma de suma importància per al poble. El sindicat proposava que s'ampliés la plaça de Sant Pere, "ampliación que mejoraria el ornato público y facilitaria la centralización del mercado en esta zona. Siempre que para su realización se tomase la linea de ensanche des del extremo exterior de la calle de Barcelona hasta el ángulo que mira a Poniente de la calle de Abajo" La corporació municipal va considerar el projecte proposat pel sindicat, "una reforma de mucho coste" i el va refusar, aprovant el projecte original. Aquesta realineació es va dur a terme gràcies

a l'enderroc i reconstrucció dels edificis de les cantonades dels dos carrers. La casa Barnada es va reconstruir el 1908 i la de l'altra cantonada el 1927.

Font del passeig Vilaret de l'any 1903.

Projecte de la plaça Nova (actual passeig Vilaret) signat el 1883.

Nous espais públics

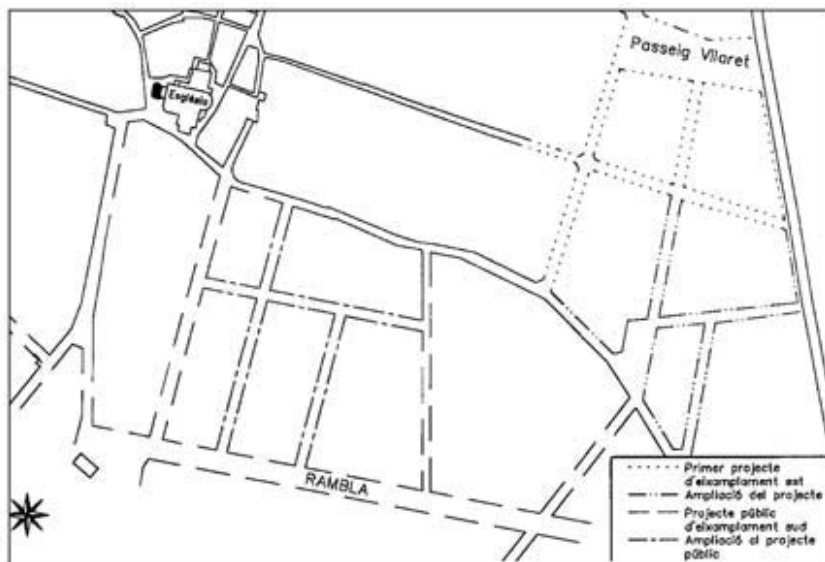
Les reformes interiors també varen incidir en la formació de places noves i la dotació de noves infraestructures: enllumenat públic, clavegueram, voreres, etcètera. Del 1860 al 1935, es varen formar dues places noves dintre el nucli antic del poble: la plaça del Municipi (actual plaça de Mn. J. Verdager) i la plaça del Dr. Botet.

Aquesta última es va obrir l'any 1921 gràcies a l'enderroc de la rectoria vella i va representar una millora molt important per al poble. Com a tònica general d'aquells temps, aquest projecte es va realit-

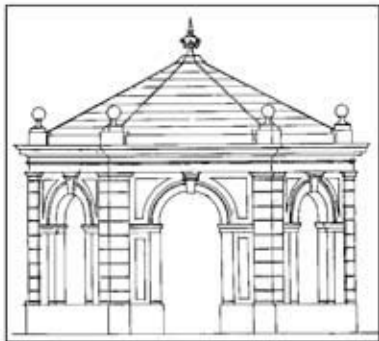
zar gràcies a la col·laboració econòmica dels veïns de la zona ja que la municipalitat no tenia recursos. A l'emplaçament actual de la plaça, des de temps antics, hi havia la Rectoria i una casa particular. Més tard, sobre 1870 s'hi van situar les peixateries i van configurar una illa completament consolidada, amb cases molt velles situades entre carrers molt estrets. Quan la parròquia va adquirir la rectoria nova, el rector va proposar un tracte a l'Ajuntament: canviar la rectoria pels locals, situats dintre la fàbrica del temple parroquial, coneguts com l'"Arxiu" i el "Retent". La primera proposta, feta el 1913, va ser desestimada i el 1921, el rector i una junta de veïns van insistir-hi aduint: "la millora de convertir aquella mansana rònega en

una hermosa plassa pública, comproment-se els veïns a comprar per tirar a terra una casa vella que hi ha adossada a la Rectoria" mentre que els veïns es comprometien a "adquirir el edifici de Narciso Dalmau, demolerlo por su cuenta y cargo y hacer donación y entrega gratuita al Ayuntamiento del solar y construir también por su cuenta y riesgo un Kiosco aceptable para que sirva de Pescaderias en el punto de la nueva plaza que la Corporación señale". El quiosc que esmentaven els veïns és el que coneixem com a "quiosc de les peixateries velles". Es va construir el 1922 a partir d'un projecte de l'arquitecte de Barcelona Felix de Azua. Es tractava d'un edifici neoclàssic que es situava a l'extrem de la nova plaça. Tenia planta hexagonal i coberta a sis aigües, els paraments de pedra i les obertures acabades en forma d'arc de mig punt amb clau central. Llastimosament aquest magnífic edifici va ser enderrocat el 1966.

Pel que fa a infraestructures, a mitjan segle XIX, el poble en tenia poques, però aquesta situació va començar a canviar a partir de l'últim terç del segle quan es varen plantejar una sèrie de millores. En aquest impuls per millorar les infraestructures i els vials del poble es varen col·locar voreres a tots els carrers. Aquesta col·locació, estretament lligada al clavegueram que hi passava per sota, era obligatòria, segons marcaven les ordenances municipals, per a tots aquells veïns del poble que cons-

Planol de l'eixamplament del poble de l'any 1860 a l'any 1935.

El desaparegut quiosc de les peixateries velles.

truïen un edifici de nova planta o que reformaven, en part o totalment, el seu habitatge. Aquestes eren molt importants per evacuar les aigües residuals dels edificis ràpidament i evitar, d'aquesta manera, l'aparició d'epidèmies, freqüent en aquella època: *"El Inspector municipal de Sanidad había dado conocimiento verbal de la existencia de varios focos de infección en la calle Ancha, que se estaban desinfectando con cloruro de cal por los dependientes de Municipio depositándolo en grandes cantidades en las alcantarillas; pero estimando que sin la colocación de aceras en los puntos donde se hacen indispensables puede ser deficiente el servicio de desinfección"*.

També es varen instal·lar noves fonts públiques com la de la plaça del Municipi (1901) *"con el fin de que toda la barriada de la Plaza del Municipio tenga lo mas cerca posible el agua potable que necesita"* o la del passeig Vitaret (1903), una magnífica font amb el peu de pedra i bomba de fosa, projectada pel mestre d'obres Josep Pla i amb un cost de

A la plaça Mn. I. Verdaguier s'havia projectat aquest edifici amb porxos públics que mai es va realitzar.

1.000 pessetes. Aquestes fonts servien per proveir d'aigua les cases de la barriada ja que no va ser fins al 1913 que es va instal·lar la primera xarxa pública de distribució d'aigua potable.

Pel que fa a l'enllumenat públic de Cassà, els primers fanals –funcionaven amb petroli– varen ser comprats a Barcelona l'any 1873 *"Después se paso en conocimiento del municipio que habían llegado los faroles para la compra de los cuales había sido necesario pasar a Barcelona el Sr. Alcalde primero y se dispuso que al día siguiente los señores de la comisión 1ª y 4ª juntamente con el Maestro de Obras municipal salieran a recorrer las calles y determinarán los puntos mas adecuados para colocarlos"*. Deu anys més tard es varen comprar set fanals més, també a Barcelona, pel preu de 236,25 pessetes i es van col·locar *"uno en la esquina de Gironés, otro en la casa de Miguel Mestres, otro en la calle de Sitjes (actual carrer del Progrés), travesía de Homs y*

Arrabal". L'any 1901 la Companyia General d'Enllumenat per Acetilè de Barcelona es va instal·lar al poble i aquest gas va substituir el petroli que *"hace menos luz y resulta más caro"*. Finalment, l'electricitat per a l'enllumenat públic va arribar al poble el 1911; això sí, es varen reaprofitar els mateixos fanals que ja existien.

El model de creixement del poble

A finals de segle es va produir un dels factors més importants per al desenvolupament urbanístic del poble: la redacció i execució de projectes d'eixamplament que havien de dissenyar el traçat urbanístic del Cassà actual d'una forma absolutament premeditada i planificada cap a les vies de comunicació més importants de la població, uns projectes en els quals es reglamenta l'amplada dels carrers i es dissenyen espais

públics i que com amb tota reglamentació, no hi van faltar tampoc les disputes amb alguns veïns. Aquest desenvolupament urbanístic es va portar a terme per la necessitat de posseir nous espais que absorvissin l'augment demogràfic (Cassà de la Selva va passar dels 3.700 habitants l'any 1882 als 4.960 habitants l'any 1900) que es va produir com a conseqüència de l'important moment econòmic pel qual passava la vila (sobretot de la potent indústria surera), potenciada encara més per la creació de noves vies de comunicació (la via de ferrocarril de Girona a Sant Feliu de Guíxols) i la reforma d'altres vies molt importants (la carretera de Girona a Sant Feliu de Guíxols).

El primer pas cap a la nova morfologia urbanística del poble es va donar

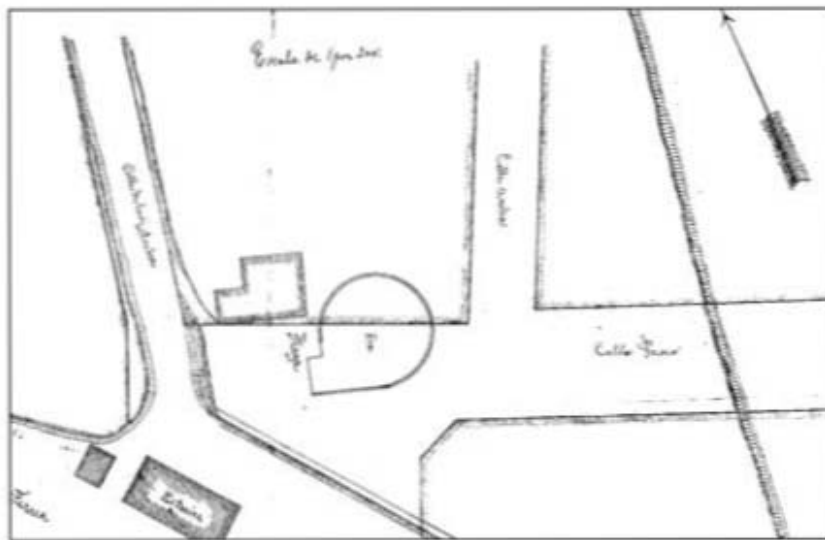
el 1870. El juliol d'aquell any l'Ajuntament va rebre el plànol d'eixamplament que havien encarregat a l'arquitecte provincial Martí Sureda Deulovol. El projecte pretenia allargar el carrer del Puigcugul fins a la carretera i obrir nous carrers en aquella zona: carrer Catalunya, Bonavista, Font, Clot i plaça de l'Avener. L'Ajuntament el va estudiar i va demanar tres modificacions:

- 1) "Que las calles del Puigcogul y Barraquetas hasta encontrar la calle de la Revolución (Catalunya) conserven la anchura y alineación que hasta el día han tenido, puesto que en su totalidad son casas nuevas" que difícilment, i a costa de grans perjudicis, podrien situar-se a l'alineació marcada.
- 2) "Que las calles y travesías que han de construirse incluso la de la Revolu-

ción tengan 40 palmos i no 30 como está marcado en el plano".

3) "Que la calle de la Revolución y otra de las travesías indicadas en dicho plano se prolonguen formando ángulo obtuso en el lugar mas a propósito hasta la calle Provincial".

L'eixamplament de la zona est incloïa un complement important al traçat dels carrers, la formació d'una plaça Nova (actual passeig Vilaret). A la sessió de 8 de maig de 1881 l'alcalde explicava als regidors els èxits obtinguts en les negociacions per a la creació de la plaça, que es pretenia urbanitzar al final del carrer de les Barraquetes. Les negociacions s'havien fet amb els propietaris del camp anomenat "Doma del Rosari", Baudili Duran i la seva esposa Maria Mestres. L'alcalde explicava: "Para destinarlo a una gran plaza pública que, partiendo de la citada calle de las Barraquetas, desde la línea de la de la Revolución, llegara a la carretera de 2º orden de Gerona a Sant Feliu de Guíxols, con cual mejora resultarían beneficiados de consumo el público y los citados consortes. [...] Estos penetrados de las comunes ventajas, accedieron a la cesión gratuita...". Aquesta era una zona de camps que, abans de construir-se la carretera, era el límit est del poble, considerant a part la barriada del Firal. Allí s'acabaven els carrers de les Barraquetes i del Puigcugul, sense sortida a la carretera, fet que va propiciar la necessitat d'eixamplar el poble per allí. El 1870 en una sessió de l'Ajuntament es

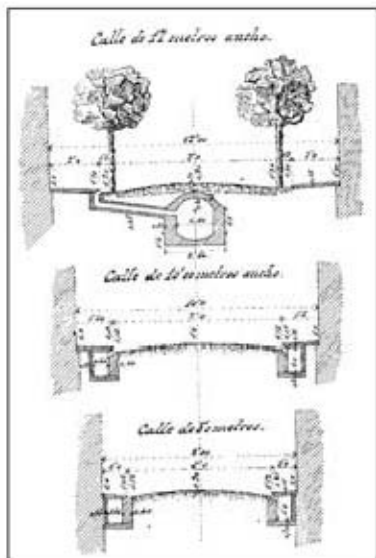
Urbanització de la zona de l'Estació.

deia: "Que la Doma del Rosario de esta villa se declarase de utilidad pública [...] para dar salida a la calle de las Barraquetas hasta la carretera Provincial".

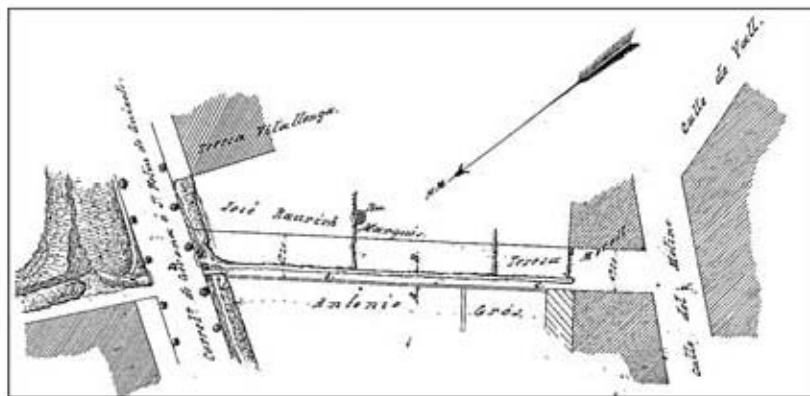
Si la necessitat de donar sortida als carrers de la zona est del poble cap a la carretera, recentment construïda, va impulsar l'eixamplament cap a aquella zona; el carrilet de via estreta i l'emplaçament de la seva estació ho va fer cap al sud. Per aquella banda el poble s'acabava al carrer del Raval, més enllà del qual només hi havia camps. Baudili Duran, propietari de la major part dels terrenys, amb vista de l'interès que despertaria aquella zona del poble, el 1890 va presentar un projecte d'eixamplament a l'Ajuntament. Primerament el projecte va quedar sobre la taula

i més tard es va requerir l'arquitecte provincial per examinar-lo. Finalment va ser desestimat per considerar-lo un projecte parcial que hipotecava el creixement del poble amb les següents al·legacions: "Primero; que el proyecto Duran se limita a la urbanización de una sola finca [...] enclavada en medio de otras varias que deben también urbanizarse. Segundo que el plano había sido trazado con mira exclusiva a la finca de Duran y prescindiendo hasta de la Estación del ferrocarril. Tercero; que las calles en proyecto de dicha finca han de atravesar por otras cuyas conveniencias no se han tenido para nada en cuenta [...] Cuarto; que las fincas que rodean a la de Duran forman con ella la zona de ensanche donde natural y rápidamente han de construirse muchas casas por la influencia del ferrocarril en construcción [...] i sería absurdo admitir un plano tan parcial cuando se impone la necesidad de urbanizar la zona entera". Després de passar pels jutjats per-

què Duran no va estar d'acord amb la resolució es va decidir demanar als enginyers del ferrocarril la realització del projecte. Com que aquests tenien massa feina per realitzar-lo, es va encarregar al mestre d'obres Josep Vila i Calloï. Es tractava de marcar les directrius generals per urbanitzar la zona sud del poble, perquè no es pogués repetir una disputa com la mantinguda amb Duran. Un cop aprovat el projecte, Duran va realitzar una nova petició per urbanitzar les seves terres i ampliar el projecte públic. Aquest projecte volia complementar l'anterior per tal que Duran pogués parcel·lar els seus terrenys per vendre-se'ls. D'aquesta manera quedava configurat tot l'eixample de Cassà que englobava els carrers i places següents: plaça Nova (passeig Vilaret), carrer de la Revolució (Catalunya), carrer de Bonavista, carrer del Clot i de la Font, plaça de l'Avenir, carrer de l'Esport, Rambla,

Seccions dels carrers de l'eixamplament del sud a l'any 1891.

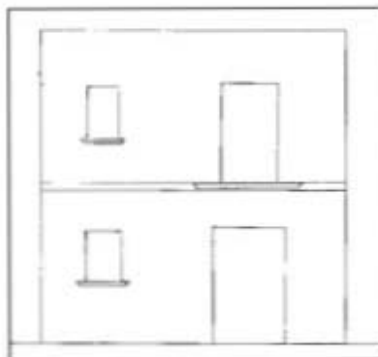
Projecte d'obertura de la Travessera del carrer del Molí.

carrer Ample, carrer del Centre (Primitiu Artigues), carrer del Gas (Dr. Robert) i carrer de l'Hospital.

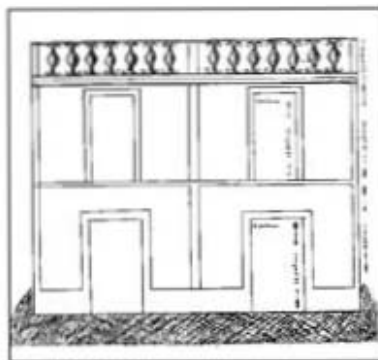
La plaça Nova va ser una de les primeres obres de l'eixample que es va realitzar, però la seva formació es va anar fent de mica en mica. Així el 1901 es va decidir aprofitar les terres del desmunt que calia fer per condicionar la plaça de l'Avenir per acabar la formació de la plaça. D'aquesta manera es deixaven enllestides les dues obres. Els carrers de la Font i del Clot també es van urbanitzar aviat, a mitjan 1890 ja es va fer una petició per construir-hi, i les obres van costar 470 pessetes.

Al carrer Ample, que il·legalment havia començat a marcar Duran, ja s'hi havia començat a construir abans que fos aprovat el projecte. De fet el carrer encara no era una realitat i ja es demanaven els primers permisos per edificar. L'abril de 1892 Baudili Duran havia cedit gratuïtament els terrenys de la seva propietat, necessaris per a l'obertura dels carrers marcats al projecte d'eixample, per a la qual cosa l'Ajuntament va decidir: *"Pase la Comisión de policía urbana a señalar las dos calles ocupando el terreno cedido que se declara desde ahora via pública y se empiece por el peón municipal con los jornales necesarios a la abertura de las mismas calles"*.

La Rambla i la plaça del davant de l'Estació va ser la zona que més va

Aquest plànol de l'any 1871 es el més antic que es conserva a l'AMCS.

Model de façana per a les cases del carrer Progrés.

trigar a urbanitzar-se. El 17 d'agost de 1904 Manel Nadal va adreçar una carta a l'Ajuntament en la qual informava que havia adquirit la finca anomenada "Can Matas", part de la qual estava disposat a vendre a l'Ajuntament per tal que es poguessin realitzar les obres d'urbanització del passeig i la plaça. Demanava 3.000 pessetes pels 38.000 pams quadrats que eren necessaris. l'Ajuntament va trobar que el preu era massa elevat i va fer una contraoferta: 1.500 pessetes,

que Nadal no va acceptar. No sabem si al final l'Ajuntament va comprar els terrenys a Manel Nadal o si els hi va expropiar. El que sabem és que a finals de 1905 la part final del carrer Ample i de la Rambla no estaven urbanitzades, de manera que aquell any es va decidir destinar 500 pessetes dels pressupostos generals a l'acabament de les obres d'esplanació d'aquesta zona per comunicar ambdues vies amb l'Estació.

El carrer de l'Hospital, que aleshores era un caminet, es va modificar el 1892 i es va ajustar al plànol aprovat per l'Ajuntament. Les obres d'alineació del carrer es van poder acabar a finals de 1902 gràcies als terrenys que van cedir Joan Dalmau Gultresa i Martí Maco Domingo. Sobre el carrer de la Pau, en trobem notícies el 1894 i sobre el del Centre (Primitiu Artigues), el 1896. Aquell mateix any, el carrer del Gas (Doctor Robert) encara estava en projecte.

Finalment volem parlar del carrer de les Barraquetes. Aquest carrer, que comunica la plaça de la Coma amb la plaça Nova, no pertany a l'eixample, però s'hi volia incloure. Se li volia donar sortida a la carretera i alhora fer-lo continuar fins al carrer Migdia: *"Se vio la necesidad de continuar la linea de la calle de las Barraquetas hasta encontrarse con la mencionada de Mediodia, pues que si bien seria cortada por una plaza pública no obstante además de la utilidad general que reportará será de mucho embelleci-*

miento por la longitud y rectitud de ella. Se hizo presente que para ello sería de entera necesidad expropiar algunos terrenos de particulares y que en la penuria en que se encontraba el municipio no podía efectuarse y se acordó en tirar las líneas correspondientes a dicha continuación de la calle y que las obras que se edificaran tendieran su construcción a esta idea". Aquesta obra no es va arribar a fer mai.

Obertura de nous carrers

Durant l'època estudiada també varen obrir-se nous carrers que no es trobaven inclosos en cap dels projectes d'expansió programada de la població. Aquests carrers varen ser:

Carrer d'Enric Coris. A mitjan 1870 es va urbanitzar el carrer de la Llibertat (Enric Coris). Aquest carrer, paral·lel al carrer del Firal, complementava aquella zona, coneguda també com "el Firal", i es convertia en el començament de la carretera de la Bisbal. Des de l'Ajuntament es va creure que el nou carrer tindria molt trànsit de carruatges pel que van decidir "tuviese cuarenta palmos de ancho", o sigui vuit metres.

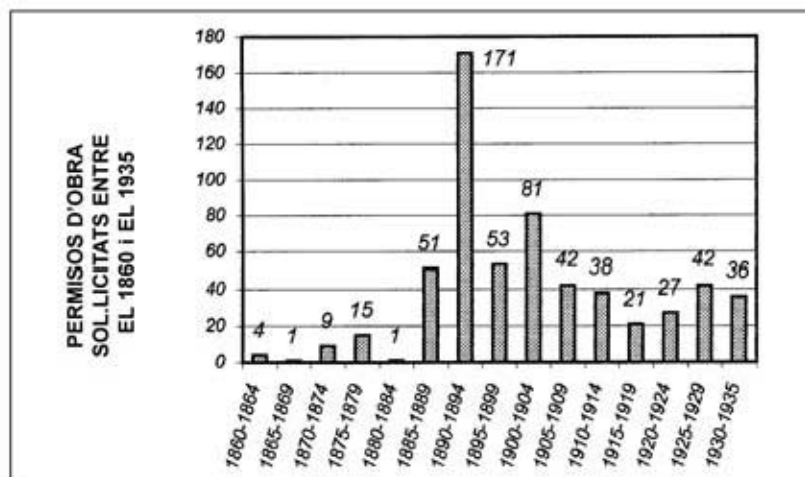
Carrer del Progrés. La primera referència sobre l'obertura d'aquest carrer la trobem en la petició de Vicenç Sitjas i Nadal feta el juliol de

1876. Aquest fabricant de taps de la vila exposava que tenia un tros de terra darrere el carrer Avall en el qual li interessava obrir un carrer transversal que anés del carrer del Remei al del Moli. Més tard, a una sessió de l'Ajuntament de l'any 1877, s'exposava: "Intentándose urbanizar el campo llamado de Sitges, situado entre las calles de San Andrés y del Molino, construyéndose en él una calle que pondrá en comunicación las anteriormente citadas, sería conveniente en beneficio del ornato público, adoptar un plano en el que quedasen fijadas la altura de las fachadas de las casas, la de las aberturas de las mismas, la alineación general y demás condiciones conducentes a obtener una vía de comunicación que presente las cualidades de uniformidad y de belleza que son deseadas". Aquests plans, fets sobre cartolina blanca, defineixen dos tipus d'edificis, "para las fachadas

con balcones y puertas sencillas" i "para fachadas con ventanas o mixtas, y puertas cocheras", que segueixen un model neoclàssic. En aquests models el sòcol, les obertures, les línies d'imposta i els laterals es remarquen. A més les obertures estan situades seguint eixos verticals i en els dos casos el remat és amb un muret d'obra o de balustres. A les dues façanes s'indiquen, en escala de pams, les dimensions de les obertures i les alçades parcials de la façana.

Travessera del carrer del Moli.

El projecte es va portar a terme a petició dels veïns de la zona. Aquests, en una instància adreçada a l'Ajuntament exposaven: Que el caminet que anava del carrer del Moli a la Carretera, anomenat de "cal Balen", era insuficient per satisfer les necessitats d'aquella part del poble. Demanaven l'urbanització del

En els anys noranta hi va haver l'època de major constructivitat.

pas donant-li l'amplada necessària per al trànsit de carruatges. El projecte el va realitzar l'arquitecte provincial Manel Almeda i data de 16 de juny de 1903.

Un model d'arquitectura imposat

Durant el període de 1860 a 1935 a Catalunya es va produir una proliferació de corrents estilístics. En determinats moments es van produir certs paral·lelismes amb diferents corrents europeus. Els ideals romàntics van portar a la formació d'una arquitectura pròpia del país basada en la recerca total de: l'historicisme, l'exaltació del paisatge, els materials, les arts i oficis, els sentiments personals, la llibertat, etc. Això va donar lloc a tres grans etapes: L'historicisme, el modernisme i el noucentisme. Aquestes, alhora, conviuen amb una arquitectura academicista eclèctica basada en la còpia de formes d'estils diversos.

Als pobles tots aquests corrents estilístics i arquitectònics hi varen arribar relativament tard i amb menys repercussió que a les ciutats. En els pobles es volia copiar o imitar el que estava succeint a les ciutats però, en aquest intent, es posaven criteris o estils propis de cada autor que fan que un edifici no es pugui englobar dintre cap ordre archi-

tectònic en concret i dintre de molts a la vegada.

A Cassà, si bé la majoria dels grans edificis senyorials són eclèctics, fruit de la barreja d'estils, tots els habitatges de les famílies treballadores segueixen un clar estil neoclàssic. L'explicació d'aquest fet, que constatem passejant pels carrers del poble, és que des de l'Ajuntament es va imposar un model constructiu.

Anteriorment hem vist que l'Ajuntament, el 1877, havia fet uns models de façana per a les cases del carrer del Progrés. Més tard, seguint aquesta mateixa tònica, van demanar a l'agrimensor Pere Pell que confeccionés un model "que sirva de régimen en las construcciones que deban llevarse a cabo en lo sucesivo". Aquest dibuix, inclòs al llibre d'actes de 1881, representa un habitatge d'indubtable estil neoclàssic, amb tots els elements propis: jerarquia ascendent d'obertures, elements situats seguint eixos verticals, diferenciació de les diferents parts de cada planta i de l'edifici (sòcol, part central i coronament), emmarcat dels elements, etc. Aquesta imposició d'estil es repeteix als edificis de l'eixample i, amb tota seguretat, a la resta del poble. L'Ajuntament aprofitava les primeres peticions de permisos per edificar en un carrer per imposar les directrius que havien de complir els habitatges d'aquella zona. El 1890 imposava les següents condicions per al carrer de la Font: "La planta baja deberá tener 20 pal-

mos de alto y 18 el piso; la puerta de entrada 15 palmos y 7,5 de ancho; las ventanas 10 de alto por 5 de ancho y los balcones 7 por 14". I el 1892 imposava unes altres condicions per al carrer Ample que aquesta vegada estaven assenyalats amb metres.

A jutjar pels plànols que es presentaven juntament amb la petició de permís, aquestes condicions de dimensions i formes es seguien al peu de la lletra, configuraven una senya d'identitat per al poble. El 1916, a les noves ordenances municipals, aquesta característica es veia reflectida en alguns dels seus articles. Un exemple seria l'article 37 en què s'obligava a alinear les obertures seguint eixos verticals. L'article diu: "Queda prohibido retranquear los huecos cuyos centros se correspondan verticalmente en todos los pisos. Sin embargo, podrán aprobarse proyectos que sin obedecer rigurosamente a estos principios, reúnan artísticamente condiciones de buen gusto".

Com hem dit, la resta d'estils van arribar en menys mesura i, moltes vegades, barrejats entre si. El modernisme va venir de mans de l'arquitecte Isidre Bosch i d'altres arquitectes desconeguts, probablement de Barcelona, deixant edificis com: la casa del Gas, can Serra, can Nadal o can Tolosà. La resta d'edificis importants, la majoria projectats per Isidre Bosch o pel mestre d'obres Josep Pla, són eclèctics i en destaquen: la sala Galà, la casa Jubert, can Cubó, can Figueres, etc.

ELS AUTORS

Si bé la gran majoria dels projectes són anònims, n'hi ha diversos que tenen un autor conegut. D'entre aquests destaquen els projectes d'arquitectes com Martí Sureda Deulovol, August Font i Carreras, Felix de Azua i Isidre Bosch i Bataller. També hem de destacar les cases d'alguns mestres d'obres com: Josep Pla, Sebastià Pi i Pi i Felix Torras i Mataró.

MARTÍ SUREDA DEULOVOL

Va néixer a la vila de l'Escala el 1822 i va morir el 1890. Des del 1842 es troba domiciliat a Girona, ciutat on restà lligat fins al final de la seva vida. Va assolir el títol d'arquitecte el 1846. Va ser arquitecte municipal de Girona, director de camins veinals i arquitecte provincial i diocesà. Durant la seva carrera va destacar en dos camps: el de les obres d'edificació (pública en bona part) i en el de les d'urbanització. Al poble, on va realitzar bàsicament projectes urbanístics, hi va actuar cap al final de la seva carrera i ens va deixar una obra pública: el cementiri.

ISIDRE BOSCH I BATALLER

Va néixer a Vilanna l'any 1875 i va obtenir el títol d'arquitecte el 1903. Va ser arquitecte diocesà, arquitecte municipal als ajuntaments de Cassà de la Selva, Palafrugell i Llagostera, i també va exercir a Girona i Olot. Dintre de la campanya de foment a la construcció d'escoles en projectà a Girona, Cassà de la Selva i Palafrugell. Va morir l'any 1960. A Cassà, a part dels projectes que va realitzar com a arquitecte municipal, va treballar en el camp de la construcció privada. En aquest sentit va deixar edificis tan significatius com: la sala Galà, can Figueres o can Serra. Altres edificis seus com can Mena o el Centre Econòmic han estat enderrocats i l'escorxador municipal, també projectat per ell, no es va arribar a fer mai.

AUGUST FONT CARRERAS

Va néixer a Barcelona el 2 de juny de 1846. El 1869 va obtenir el títol d'arquitecte, va morir el 6 de març de 1924. Des de petit va estar relacionat amb el que seria el seu mestre: Elies Rogent. Va realitzar diverses obres religioses com el reforçament de la cúpula de la Basílica del Pilar de Saragossa, la façana de l'església de Santa Maria de Vilafranca, l'esglé-

sia de la Casa de la Caritat de Barcelona i, per sobre de totes, l'acabament de la façana gòtica de la catedral de Barcelona. En obra pública destaca el palau de Belles Arts de l'exposició universal i la plaça de toros de "les Arenes". A Cassà va realitzar el projecte de can Tolosà (1892).

SEBASTIÀ PI I PI

Va néixer a Begur el 1847 i va morir a la Bisbal d'Empordà el 1914. A principis dels anys vuitanta es va traslladar a la Bisbal d'Empordà on va exercir de mestre d'obres en substitució de Modest Vilanova mort el febrer de 1898. Al poble va realitzar el projecte de ca la Lluna, situat a la cantonada entre el carrer de Joan Gener i el carrer Nou.

FÈLIX TORRAS I MATARÓ

Va néixer el 8 d'octubre de 1846 a Lloret. Provenia d'una nissaga de paletes ja que tant el seu pare com el seu avi ho havien estat. Va marxar a Barcelona a estudiar i va obtenir el títol de mestre d'obres el 1866. Va treballar molt a Lloret, sobretot entre 1865 i 1875. A Cassà, el 1892, va realitzar el projecte de l'edifici que avui coneixem com a Centre Recreatiu. Val a dir que del seu projecte no en resta més que la volumetria ja que l'edifici ha estat molt modificat al llarg del temps.

JOSEP PLA

Per últim volem parlar d'aquest mestre d'obres, natural de Cassà, sobretot pel volum d'obres que hi va realitzar i per la qualitat arquitectònica d'algunes d'elles. En el període 1890-1935, va realitzar un total de 83 obres de diferent envergadura i importància. Entre elles, hi ha edificis tan emblemàtics com: el cinema del Casal, la casa Ayats, la casa Barceló, la Cooperativa de Consum, la capella neogòtica de les monges o la casa Jubert.

Edificis públics

Els projectes públics més importants realitzats en aquella època són urbanístics o d'infraestructura, però també es van projectar i construir alguns edificis. El nou Cementiri (1888) va ser el primer, al qual el van seguir l'estació del Carrilet (1890), el col·legi La Salle (1902), l'escorxador municipal (1908), les peixateries velles (1922), l'escola pública (actual hospital) i les escoles (1935-36). L'escorxador municipal, un magnífic edifici modernista projectat per l'arquitecte Isidre Bosch, no es va arribar a fer mai; de no haver estat així, aquest edifici ara seria una de

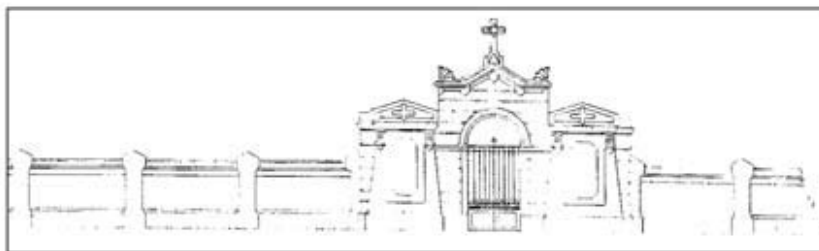
les joies del patrimoni arquitectònic cassanenc. Un altre edifici públic significatiu és el quiosc de les peixateries velles, un edifici neoclàssic projectat per l'arquitecte Felix de Azua que llamentosament va ser enderrocat el 1966.

Cementiri (1888)

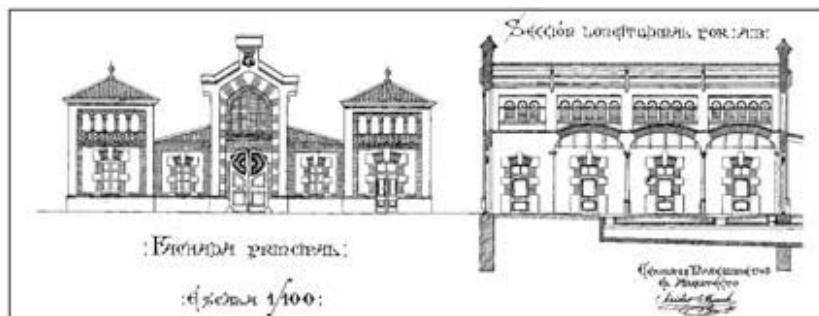
Al llarg del segle XIX diferents disposicions higièniques i sanitàries varen obligar que es traguessin els cementiris del costat de les esglésies i s'ubiquessin als afores de les poblacions. A Cassà, el 1878 es va construir un nou cementiri, per 2.000

pessetes, en els terrenys de Narcís Gruart, al camí denominat de Sant Andreu (actual carrer Xavier Carbo). Aquest nou cementiri de seguida va quedar petit i se'n va construir un de nou l'any 1885 en el camp situat també en el camí de Sant Andreu, a poc més de mig quilòmetre del poble, propietat de Joan Pages.

El nou cementiri, obra de l'arquitecte Martí Sureda, es va acabar de construir a finals d'octubre de 1888, amb certes diferències respecte a l'estat actual. Estava dividit en dues parts. La part més gran, de 4.300 m², corresponia al cementiri catòlic on hi havia l'entrada principal, una capella franquejada per porxos reservats per a panteons a cobert, una zona per a panteons a l'aire lliure, una zona perimetral per a sepultures particulars i una zona central per a enterraments en general a terra. Hi havia tres zones més, d'un total de 1.000 m², separades per un mur de l'anterior per al cementiri neutre, per a ossari i una gran fossa en cas d'epidèmies o guerres i per a avortaments.

Planol de la façana del cementiri municipal.

Projecte irrealitzat de l'escorxador municipal.

La Salle (1902)

El col·legi La Salle de Cassà, popularment conegut com "els Hermanos", fa més d'un segle que va obrir les seves portes a l'ensenyament. L'escola, que en aquells moments comp-

tava amb tres germans, es va inaugurar el març de 1881 amb un acte religiós. Al principi els germans vivien i impartien les classes a la casa que els senyors Barril tenien al carrer de Barcelona, cedida gratuïtament per aquesta família i que encara actualment és la casa hostatge dels germans. Aviat aquesta casa es va quedar petita i inadequada per fer-hi classes, motiu pel qual els germans van demanar permís l'any 1902 per edificar un nou edifici. Aquest nou edifici en un principi es volia fer de planta baixa i golfes, però finalment es va ampliar amb un pis, i va prendre l'aspecte amb què tots el coneixem. Al llarg del temps el col·legi ha sofert diverses modificacions que han canviat certes característiques interiors i exteriors d'aquest edifici tot i que s'ha intentat mantenir la composició que li va donar el mestre d'obres Josep Pla.

Edificis recreatius i de serveis

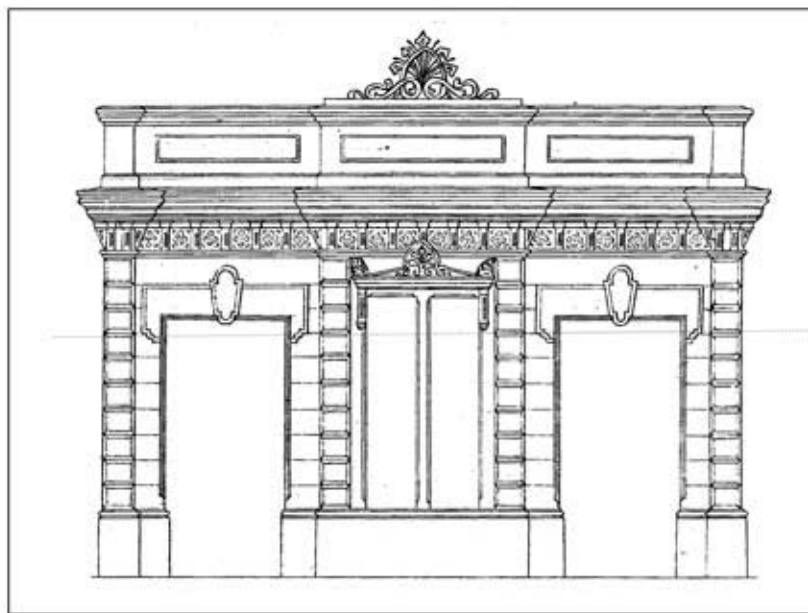
La febre constructiva de finals de segle també va arribar als locals de les associacions i en els edificis d'esbarjo i de serveis. Un dels cafès més antics i característics del poble, cal Noi Martí, situat al carrer de les Barraquetes núm. 5 va ser construït el 1875. A aquest van seguir-li el Centre Recreatiu (1892), el teatre i

la sala de ball de la Coma (1897), la sala d'en Galà (1910) i el Rotllo (1912), l'única taverna de principis de segle que ha subsistit al poble. D'aquest edifici, se'n desconeix l'autor, però m'atreveria a dir que es tracta de l'arquitecte Isidre Bosch, ja que la balconera de la planta pis sobre el plànol és igual a les finestres d'un bloc de pisos de Girona construït per aquest arquitecte i molt semblant a la balconera de can Serra. D'aquesta època és també el local del Centre Econòmic, situat al passeig Vilaret, un edifici construït el 1918 sobre projecte de l'arquitecte Isidre Bosch, ampliat el 1928 per Josep Pla i enderrocat fa uns anys per construir-hi pisos. A part

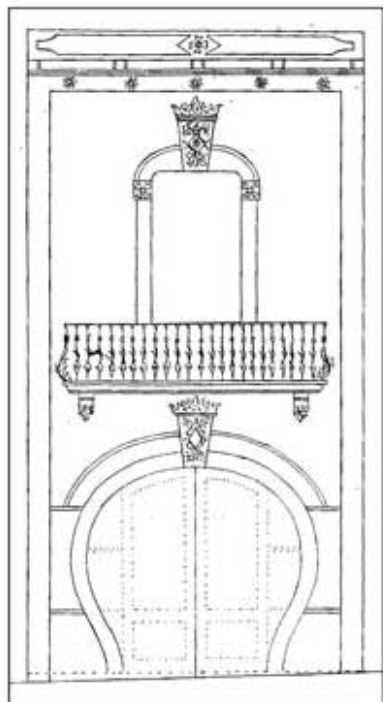
d'aquests locals recreatius, se'n van fer altres de serveis com els de la Cooperativa de consum "la Protectora". Aquest imponent edifici es va construir el 1901 sobre projecte de Josep Pla i es va ampliar el 1929 seguint el mateix model de façana, però amb una planta menys. En aquesta façana es repeteixen elements ornamentals idèntics als de can Rusalleda, també realitzada per Pla.

Centre Recreatiu (1892)

Aquest edifici ha passat per moltes etapes i períodes històrics des que va ser construït, però sempre ha

Façana del Centre Recreatiu l'any 1892.

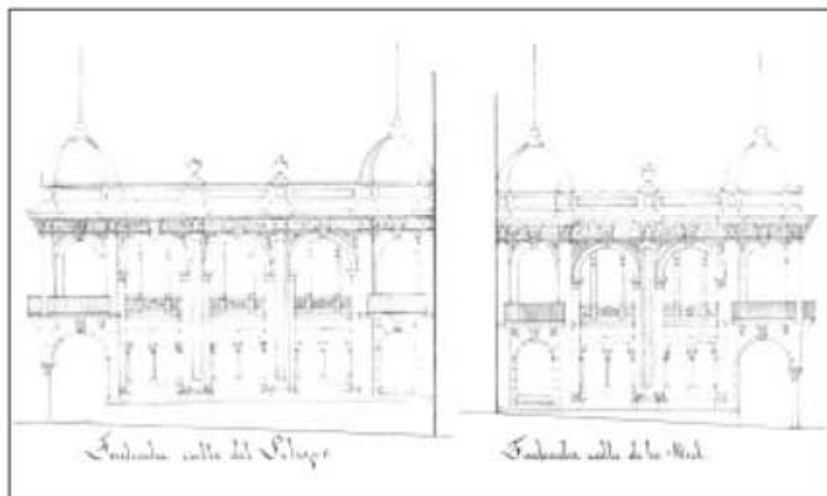
Plànol del Rotllo de l'any 1912.

mantingut el seu ús com a centre d'esbarjo i tertúlia. L'edifici es va construir el 1892 i estava dividit en dues parts: un bloc de tres pisos destinat possiblement a vivenda del propietari i una part més ampla d'una sola planta destinada a cafè. Les dues parts eren independents i tenien façanes diferenciades: més sobria per a l'habitatge i més carregada de decoració per al cafè. Aquestes dues parts es van unificar el 1913 quan es va reformar tota la façana per instal·lar-hi el Centre Unió Republicana i va quedar un local, exteriorment i interiorment, digne d'admiració. Aquest esplendor es va perdre durant la Guerra Civil i no és fins fa pocs mesos que ha tornat a recobrar part de la bellesa que tenia en els seus millors temps. Aquest local està estretament lligat amb el teatre i sala de ball que hi ha a la part posterior,

construït també per encàrrec de Salvador Cristia el 1897. El març d'aquell any, per requeriment del propietari, l'arquitecte provincial Manel Almeda informava: *"las armaduras son de hierro, los muros de piedra y ladrillo, las bóvedas de la galeria con ladrillo sostenidas por viguetas de hierro y las escaleras de ladrillo. Las puertas de los palcos están bien. Las de salida no abren hacia fuera e interiormente pueden disponerse por medio de barrotes de hierro que las sujeten a los muros [...]"*.

Sala Galà (1910)

Narcís Abellí en un principi va adquirir dos terrenys del carrer del "Soleiador" (actual carrer del Moli) on hi havia dues cases velles que es proposava enderrocar per construir un bloc d'habitatges. Posteriorment, després d'haver adquirit un altre solar, va decidir construir una sala de ball que va encarregar a l'arquitecte Isidre Bosch. El projecte va ser presentat l'any 1910 i durant molts anys l'edifici va ser, primer com a sala de ball i després com a discoteca, el lloc de diversió i esbarjo dels joves cassanencs i dels pobles veïns. El 1969 l'edifici va reformar completament l'interior per transformar-lo en discoteca. Es van tapiar les finestres i es van enderrocar les llotges que hi havia a tot volt de la sala. L'edifici, actualment de propietat municipal, es rehabilitarà per a usos culturals i les seves façanes tornaran a lluir com abans.

Façana de la Sala Galà, que va projectar l'arquitecte Isidre Bosch l'any 1910.

Edificis religiosos

En una època d'enormes canvis també hi tenien cabuda els edificis religiosos, no exclusius d'èpoques passades. Edifici religiós com a tal només es va construir la capella de les monges (1906), situada al costat del convent de les religioses. Una altra construcció d'aquest tipus seria la rectoria nova (1914) i, com a obra menor, l'escala i el porxo d'accés a la sagristia de l'església de Cassà. Aquesta escala, situada al carrer de Mn. Gabriel Garcia, la va construir el mestre d'obres Josep Pla el 1924, per encàrrec del rector Joaquim Bosch, quan l'Ajuntament va canviar aquella part de l'església per la rectoria vella.

Capella de les Monges (1906)

Les Religioses Filles de l'Immaculat Cor de Maria van arribar a Cassà l'any 1863 quan es va fundar el primer col·legi religiós del poble. Després de passar per diversos immobles el 1866 es van instal·lar a un edifici de nova planta situat al carrer d'en Nyol (actual carrer Germà Agustí), en un edifici que actualment forma part del col·legi La Salle. El gener de 1906 van demanar permís per edificar una església al solar que la comunitat tenia al costat del convent i el juliol del mateix any ho van fer per la construcció d'un edifici annex. Les Missioneres van deixar el

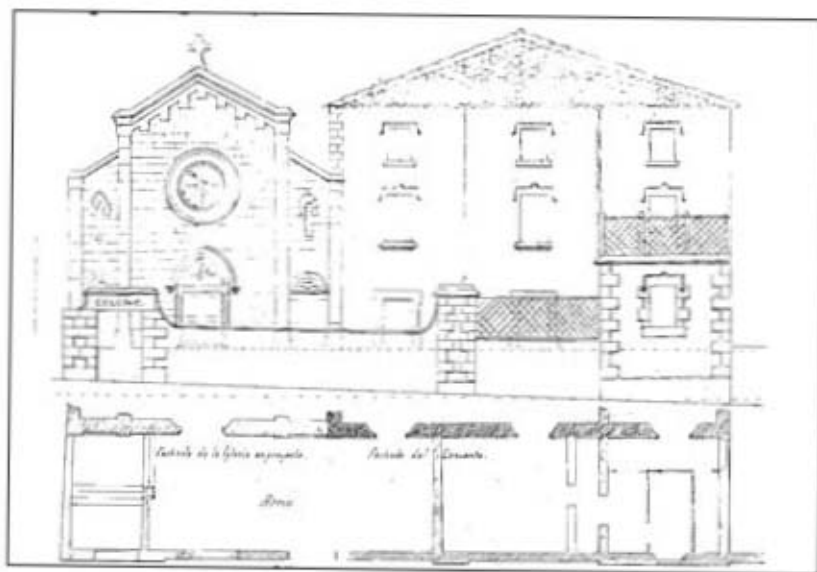
col·legi a mans dels germans de La Salle el maig de 1978.

La capella, que està consagrada a l'Immaculat Cor de Maria, és d'estil neogòtic i està estructurada en una sola nau amb cor i s'acaba amb un absis amb contraforts. La nau està coberta amb arcs de creueria amb clau central decorada i presenta falsos pilars amb capitells corintis als laterals. Al costat esquerre de l'altar, que és de marbre blanc, hi ha una trona de fusta i al costat dret una imatge de Sant Josep.

Rectoria (1914)

A finals de 1913 Mossèn Joaquim Bosch ja havia adquirit els terrenys

per a la construcció de la nova rectoria on hi havia quatre cases que calia enderrocar. El mateix mossèn va supervisar el projecte, encarregat a l'arquitecte Isidre Bosch i presentat el 1914, i aquest podria ser el motiu pel qual l'edifici sigui de gran simpleza, completament desproveït d'ornaments, mentre que altres edificis del mateix arquitecte, com la Sala Gala o can Figueres, són més carregats. Diem que l'edifici pertany a una arquitectura popular per les seves obertures, inspirades en les finestres que popularment es feien a les masies catalanes. Així, a la planta baixa hi ha unes finestres amb reminiscències medievals, en què es dividia al mínim la llum de la llinda per evitar que es partís. Al primer pis hi ha una finestra austera, de gust

La capella de les monges realitzada l'any 1906.

reinaxentista, i al segon pis una finestra acabada en forma d'arc conopial. Mossèn Bosch també es va preocupar per la distribució interior, completament funcional ja que les úniques parets estructurals són les perimetrals i les del nucli de l'escala de manera que totes les altres parets interiors es podrien enderrocar i quedar una sola sala amb l'escala al centre.

Edificis industrials

En aquests 75 anys al poble també hi va haver, amb certs alts i baixos, una activitat industrial fervent que va comportar la construcció de diver-

ses indústries. La primera de què tenim constància data de 1892 i és una fàbrica que vol construir Narcís Jubert, suposem que es tracta del Reliable. El 1893 Baudili Duran va construir un magatzem al carrer Ample, que actualment és conegut com a Cinema del Casal. Tres anys després es va construir la fàbrica més emblemàtica i alhora un dels edificis més bonics, al meu parer, de tot Cassà: la Casa del Gas. El 1910 l'enginyer Jaume Martorell, per encàrrec de Ramon de Berenguer, va construir una estació transformadora al carrer de l'Hospital en un moment en què començava a arribar l'electricitat al poble. Aquest edifici actualment encara compleix aquest ús. Alguns anys més tard, el 1926, es va construir la fàbrica de

"cal Bon Home" situada al carrer del Puigcugul i aquell garatge tan característic situat al carrer del Moll i que veiem de front cada vegada que baixem pel carrer d'Avall. El 1927 es va construir la fàbrica Isoladora i can Vergeli, a la cantonada del carrer Germà Agustí.

El Casal (1893)

El permís per a la construcció d'aquest edifici el va presentar Baudili Duran l'any 1893. Va ser un dels primers edificis que hi va haver al carrer Ample i, tot i que tothom el coneix com a cinema, va ser construït com a magatzem i no va estar lligat al setè art fins el 1908 any en què es va inaugurar el cinema Lion d'Or. Tot ell està inspirat en l'època

Fàbrica de cal Bon Home.

L'edifici del casal familiar va ser utilitzat com a magatzem a partir de l'any 1893.

clàssica, sobretot el frontó de remat superior i l'ull de bou que hi ha al centre. A la façana lateral, hi ha dues finestres emmarcades amb carreus bisellats ja que per la seva construcció es va aprofitar la paret d'una casa existent i es van conservar les obertures que no són pròpies de l'època.

Casa del Gas (1896)

El 1896 la Societat d'Electricitat de Cassà va demanar permís per construir aquest edifici per destinar-lo a la fabricació d'enllumenat públic. Hi volien instal·lar una màquina de vapor, calderes i dinamos amb capacitat per a cent vint cavalls efectius. Per tot això presentaven uns plànols que es corresponen, en certs aspectes, amb la volumetria de l'edifici actual. Suposem que el 1901, quan va arribar, la Companyia General d'Enllumenat per Acetilè de Barcelona va adquirir l'edifici i li va donar l'aspecte actual. Aquesta companyia va por-

tar de la capital un estil molt propi per a edificacions industrials com és el modernisme i van utilitzar totxos, ceràmica, teules vidriades i esgrafiats per conferir a l'edifici un aspecte peculiar per a un edifici industrial. D'aquest edifici volem destacar el rètol de la companyia realitzat amb rajoles ceràmiques i retulat amb lletres modernistes i la reixa de forja del portal d'entrada de carruatges.

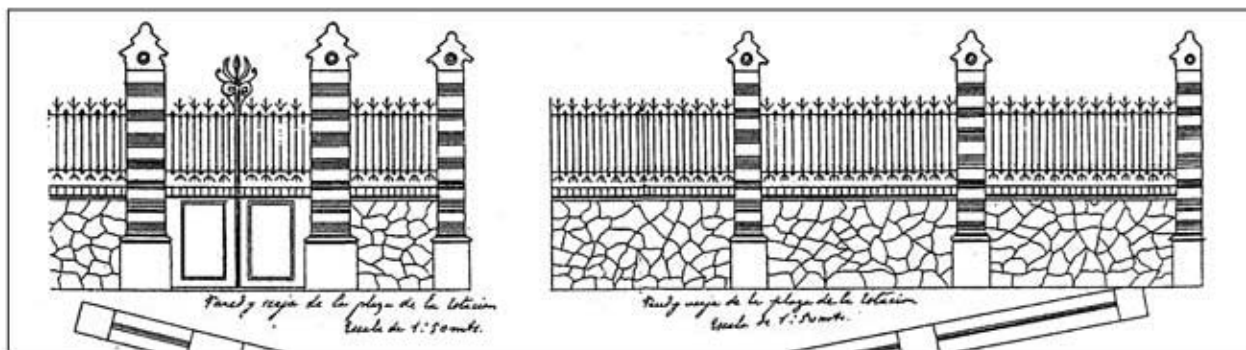
Casals familiars

Sense cap mena de dubte, els grans casals familiars són els edificis que millor representen les possibilitats arquitectòniques, estretament lligades a les econòmiques, que hi havia al poble en aquesta època daurada. De tots ells en sobresurten uns quants; per la seva bellesa ornamental, per la qualitat formal i compositiva, per la sumptuositat dels interiors, etc.; sobresurten els edificis projectats per arquitectes. Així

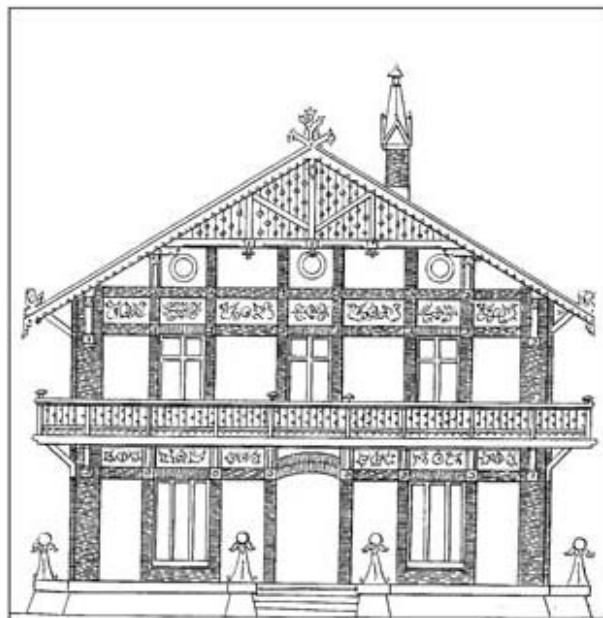
tenim can Palau (1860), un edifici del qual només queda la volumetria com a element original ja que el pas dels anys ha deteriorat els ornaments de fusta i la decoració interior que tenia en altres temps; can Gironès (1868), amb elements decoratius de ceràmica en forma humana; can Tou (1891), on es conserven moltes pintures en parets i sostres; can Tolosà; can Trinxeria; can Rusalleda (1901); cal Filipinus (1904), on es conserven diverses pintures de Benet Casabó; can Nadal; can Serra; la casa Duran-Olivé (1912), o can Figueres (1920) projectats per Isidre Bosch; can Codolà (1924) i can Bosch (1925).

Can Tolosà (1892)

Joan Dausà va encarregar el projecte d'aquest casal a August Font l'any 1892. Actualment aquest edifici, després d'haver perdut la balconada i els elements de fusta que en decoraven la façana a causa dels tèrmits,

Les tanques de can Nadal.

Els tèrmits varen acabar amb els elements de fusta de can Tolosa.

Façana de can Serra.

és més important per l'arquitecte que la va construir que per la qualitat arquitectònica que ha restat. Sense els elements de fusta ha quedat un edifici que ens recorda les cases que es fan al nord d'Europa, cases en què s'inspiraven grans figures del modernisme català com Domènec i Montaner.

Can Trinxeria (1897)

El permís, el va demanar Josep de Trinxeria l'any 1897. És un dels edificis més emblemàtics de la vila i dels quals s'ha parlat més extensament. No sé que es pot dir d'aquest edifici que no s'hagi dit. De tots és coneguda l'escena de caça que hi ha a la bal-

conada de la façana, el Sant Jordi de la part inferior del balcó circular, els àngels que aguanten uns escuts a sobre de les finestres de planta baixa o els cargols que hi ha a les cartel·les del balcó. Tots ells són elements de caire medieval i barroc que en aquests moments estan pendents de ser rehabilitats i esperem que ben aviat tornin a lluir en una de les façanes més originals i impactants de tot el poble. De gran significat és també el molí de caire neoàrab que hi ha al jardí posterior i que es pot veure des del carrer Martí Dausà.

Can Nadal (1905)

L'edifici va ser construït l'any 1905

per un arquitecte desconegut, però que tothom sap que era de Barcelona. Ho devia ser donada la semblança de l'edifici amb l'arquitectura que s'estava fent llavors a la capital. El 1905 l'edifici estava situat al mig de camps ja que la Rambla no estava urbanitzada i el carrer Ample no estava acabat i tampoc estava envoltat de tanques ja que aquestes no es van construir fins l'any 1907 igual com l'edifici de Serveis situat a la Rambla. Aquesta construcció aïllada destaca per la riquesa ornamental de les seves façanes i pels elements decoratius interiors. Volem destacar els vitralls modernistes, l'artesanat de fusta del sostre de la sala de plens i la barana de forja de l'escala.

Can Serra (1910)

Francesc Figueras va demanar permís per construir aquesta casa l'any 1910. Aquest edifici que enguany, després de la reforma, ha tornat a brillar amb llum pròpia, va ser el primer projecte que va realitzar l'arquitecte Isidre Bosch a Cassà i és un altre exemple del modernisme cassanenc. De la seva façana, en destaca la zona de l'entrada, tractada amb estucs i esgrafiats i amb una galeria superior amb arcs i columnes mossàrabs sobre columnes amb capitell corinti. A l'interior la barana de l'escala és de ferro forjat, amb una decoració similar a la que hi ha a can Nadal, i al sostre del passadís del pis superior hi ha detalls ornamentals pintats per Benet Casabó. El jardí de la part posterior, tot i ser petit, és interessant per la seva composició.

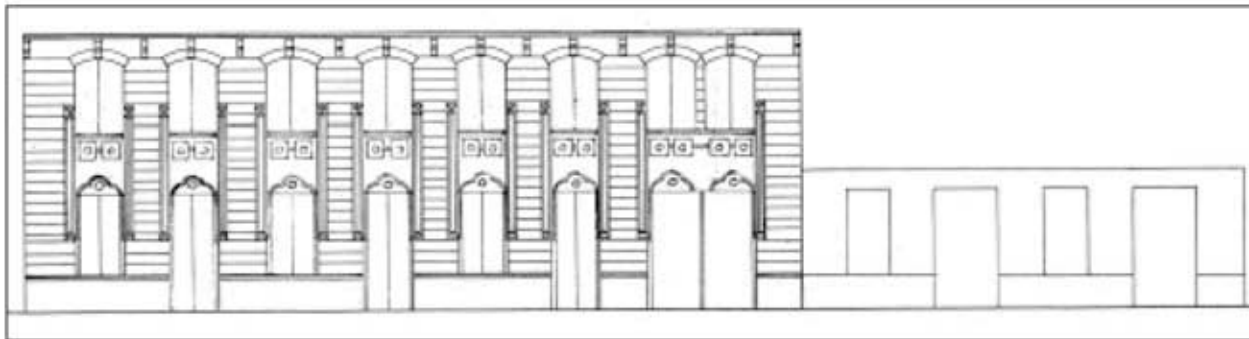
Altres edificis

Si bé els grans edificis senyorials destaquen per la seva sumptuositat,

en aquests 75 anys (1860-1935) se'n van construir molts d'altres dels quals creiem que cal fer esment. Alguns sobresurten per la composició de la seva façana, neoclàssica o eclèctica, com ara la casa Ayats (1895), can Barceló (1898), can Cubó (1916) que va ser residència particular del mestre d'obres Josep Pla, la casa Jubert (1928) o can Juliol (1934). D'altres són edificis de simple estructura neoclàssica, desproveïts d'ornamentació com: can Noguera (1893) una casa de planta baixa projectada per Josep Pla que durant molt temps va ser l'última casa que hi havia a la carretera Marina, can Siset Fuster (1896), la farmàcia Frigola (1907), can Vilahur (1915), cal músic Coll (1932) o can Casellas (1933). Finalment hi ha edificis singulars com les cases en filera que Pla va construir el 1927 al carrer Dr. Robert, que per la seva singularitat es van incloure al catàleg del patrimoni arquitectònic.

Casa Ayats (1895)

Agustí Ayats, fuster de professió, el 1895 va demanar permís per enderrocar parcialment la seva casa del carrer de "Buenaire" i reconstruir la façana, segons projecte realitzat pel mestre d'obres Josep Pla. Juntament amb la millora de l'edifici es produïa una millora en el traçat del carrer, estret i tortuós, ja que la nova façana s'enretirava una mica respecte l'original. L'edifici ha estat molt reformat interiorment, però sempre s'ha respectat la façana. És interessant el guardapols de les balconeres recolzat sobre dues columnes estriades amb capitell corinti. Aquestes columnes es repeteixen en altres dos edificis del poble: La Salle (1902) i l'immoble del seu costat (1893), seu actual del grup escolta La Ciaca. Això, que no és casual, es produeix amb altres elements decoratius de manera que podem passejar per Girona o Barcelona i veure una mènsula, una barana o una sanefa semblant o igual a algun del

Projecte de les cases en filera de l'any 1927 al carrer Dr. Robert.

poble. L'explicació és que aquests elements es feien amb motlles al taller del mestre d'obres i ja es portaven fets a l'obra.

Edifici entre mitgeres (1898)

Francesc Vidal va sol·licitar permís per a aquesta construcció l'any 1898. Aquest edifici, que ens recorda les estacions del tren de la línia Girona-Barcelona, ha estat rehabilitat recentment, recuperant la intensitat cromàtica que fa cent anys li fou conferida. Si mirem enlaire i ens fixem amb les mènsules que sostenen la cornisa podrem veure que tenen motius figuratius, igual com els capitells de les obertures del primer pis. L'interior és interessant pels esgrafiats modernistes que hi ha al passadís de la planta baixa i pels estucs i pintures de les estances de la planta pis, tots ells realitzats per Benet Casabó.

Casa Jubert (1928)

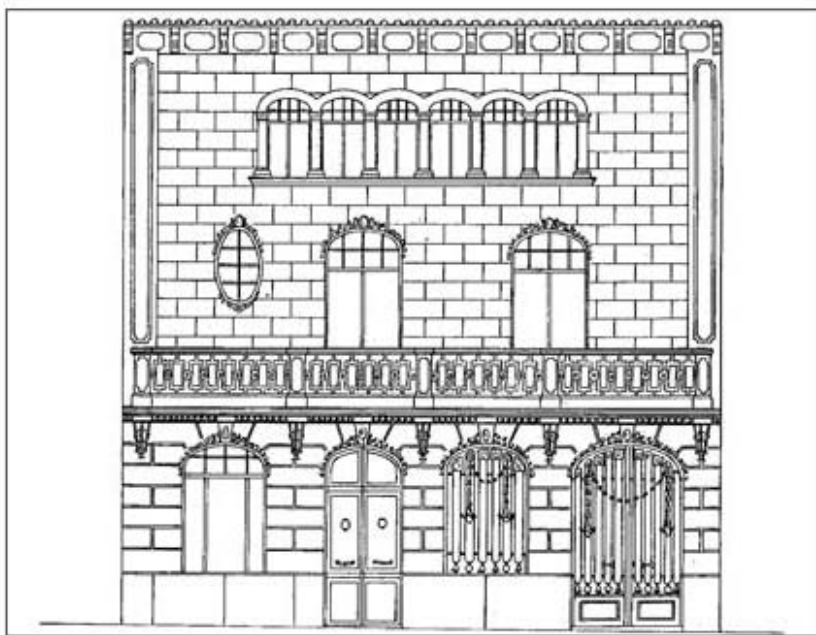
El projecte d'aquest edifici, fruit de la reforma d'un d'existent, si no estigués signat per Josep Pla podríem pensar que és fruit de la mà d'un arquitecte, més concretament Isidre Bosch, ja que conté molts recursos que Pla no utilitzava. Sigui com sigui és un dels projectes més brillant, per no dir el millor, d'aquest mestre d'obres cassanenc. La façana està estucada imitant carreus de pedra encintats i acabada amb un ràfec amb caps de biga de fusta i revestiment de ceràmica. Els diferents

materials, excepte el sòcol, són reproduccions ja que això era més rendible que col·locar-los en estat natural perquè aquests eren molt cars i la mà d'obra, barata. Convenia més passar-se hores reproduint un material que comprar-lo en estat natural. Aquest és un dels grans problemes que hi ha actualment amb els edificis d'aquella època, els materials són postissos i es desprenen. A l'interior hi ha rics paviments hidràulics, arrambadors de ceràmica i portes, com la del cancell d'entrada, amb motius florals tractats a l'àcid.

Can Postilló (1931)

Joaquim Ararà provenia de Santa

Coloma de Farners on la seva família tenia una posta, que era el lloc on el servei de comunicacions fet amb cotxes parava per canviar els cavalls, i Ararà era el postilló de casa seva, o sigui, el que guiava els cavalls. D'aquí el gentilici de la casa. El més interessant d'aquest edifici són els elements de la planta pis, sobretot els guardapols de les finestres i el plafó de remat central fets amb trencadís de ceràmica. Aquesta ceràmica es repeteix a l'interior en forma d'arrambador: al cancell i passadís de color carbassa i al menjador de color blau amb motius florals. Al sostre del menjador hi ha una pintura de Francesc Ragolta.

L'espectacular façana de can Jubert al carrer Ampie.

Edificis més importants que es van construir en aquests 75 anys

Any	Gentilici	Adreça	Estil	Autor	Obra	Catelogat
1860	Can Palau	Remei, 34	Neoclassicisme		ON	Si
1868	Can Gironés	Provincial, 47	Neoclassicisme		ON	Si
1875	Cal Noi Martí	Barraquetes, 5	Neoclassicisme		ON	No
1888	Cementiri	Prof. M. X. Carbó	Neoclassicisme	Martí Sureda (Arq)	ON	Si
1888	Edifici entre mitgeres	Indústria, 23	Neoclassicisme		No	
1890-92	Estació del Carrilet	Rambla, s/n	Academicista neoclàssic		ON	Si
1890	La Lluna	Nou, 17	Neoclassicisme	Sebastià Pi i Pi (MO)	EiR	No
1890	Antiga fonda "El Recreu"	Pi. Coma, 15	Neoclassicisme		EiR	No
1891	Can Tou	Indústria, 30	Neoclassicisme			Si
1891	Edifici entre mitgeres	Raval, 64	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	ON	No
1892	Can Tolosa	Puigcugul, 21	Modernisme	August Font (Arq)	ON	Si
1892	Centre Recreatiu	Pi. Coma, 11	Neoclassicisme	Fèlix Torras (MO)	EiR	No
1892	Edifici entre mitgeres	Mn. Gabriel Garcia, 4	Neoclassicisme	Bartolomé Barbé	EiR	No
1893	Edifici entre mitgeres	Estació, 1	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	ON	No
1893	Can Noguer	Marina, 100	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	ON	No
1893	Cinema del Casal	Ample, 2	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	ON	Si
1894	Ca l'Oller	Pi. St. Pere, 4	Neoclassicisme		R	No
1894	Cal Secretari	Ample, 6	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	ON	No
1895	Cal Siller	Pi. M. J. Verdagué, 13	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	ON	No
1895	Casa Ayats	Mn. Gabriel Garcia, 6	Neocl. eclèctic	Josep Pla (MO)	R	Si
1896	Casa del Gas	Dr. Robert, 2	Modernisme		ON	Si
1896	Can Siset fuster	Pi. Avenir, 7	Neoclassicisme		ON	No
1897	Edifici entre mitgeres	Indústria, 14	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	ON	Si
1897	Can Trinxeria	Pi. Coma, 16	Neomedieval	Josep Balet (Arq)	R	Si
1898	Casa Barceló	Indústria, 33	Eclecticisme	Josep Pla (MO)	R	Si
1898	Edifici entre mitgeres	Raval, 62	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	EiR	Si
1899	Edifici entre mitgeres	Ample, 36	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	ON	No
1899	Can Pascual	Mn. Xavier Carbó, 2	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	EiR	No
1900	Casa dels Canonges	Pi. Dr. Botet, 2	Reminiscències gòtiques		R	Si
1901	Ca n'Oller Marina, 28		Neoclassicisme		ON	Si
1901	Coperativa de Consum	Barraquetes, 34	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	EiR	Si
1901	Edifici entre mitgeres	Raval, 72	Neoclassicisme		EiR	No
1901	Edifici entre mitgeres	Ample, 40	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	ON	No
1901	Can Ruscalleda	Ample, 1	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	ON	No
1902	Col·legi La Salle	Germà Agustí	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	ON	Si
1902	Can Garoina	Ample, 14	Neoclassicisme eclèctic		ON	No
1903	Can Garoina	Germà Agustí, 24	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	R	No
1904	Can Viñolas	Provincial, 170	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	ON	No
1904	Cal Filipinus	Progrés, 39	Neoclassicisme		R	No
1905	Casa Olivé	Major, 19	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	R	Si

Edificis més importants que es van construir en aquests 75 anys

Any	Gentilici	Adreça	Estil	Autor	Obra	Catalogat
1905	Can Nadal	Rambla, s/n	Modernisme eclèctic		ON	Si
1906	Capella de les Monges	Germà Agustí	Neogòtic	Josep Pla (MO)	ON	Si
1906	Can Canals	Ferrocarril, 56	Neoclassicisme	Narcís Grau (MO)	ON	No
1907	Farmàcia Frigola	Major, 1	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	R	No
1908	Casa Arbussà	Pl. St. Pere, 5	Neoclassicisme		EiR	No
1910	Sala d'en Galà	Molí, 11	Eclecticisme	Isidre Bosch (Arq)	EiR	Si
1910	Can Serra	Mn. J. Verdaguier, 2	Modernisme	Isidre Bosch (Arq)	R	Si
1910	Transformador	Hospital, 11	Industrial	Jaume Martorell (Eng)	ON	No
1912	Casa Duran-Olivé	Ample, 12	Eclecticisme	Isidre Bosch (Arq)	ON	Si
1912	El Rottlo	Molí, 18	Modernisme	Isidre Bosch (Arq)	R	Si
1912	Can Mena	Major	Modernisme	Isidre Bosch (Arq)	Enderrocat	
1913	Edifici entre mitgeres	Raval, 28	Neoclassicisme		R	No
1914	Rectoria	Rv. J. Bosch, 1	Popular	Isidre Bosch (Arq)	EiR	Si
1915	Can Vilahur	Ample, 26	Neoclassicisme		A	No
1916	Can Cubó	Ample, 28	Eclecticisme	Josep Pla (MO)	ON	Si
1917	Can Vidal	Marina, 63	Modernisme		EiR	No
1918	Centre Econòmic	Passeig Vilaret	Eclecticisme	Isidre Bosch (Arq)	Enderrocat	
1920	Can Figueres	Passeig Vilaret 7	Eclecticisme	Isidre Bosch (Arq)	R	Si
1924	Can Codola	Marina, 24	Neoclassicisme eclèctic		R	Si
1924	Entrada Sagristia	Mn. Gabriel Garcia		Josep Pla (MO)		No
1925	Can Bosch	Indústria, 43	Neoclassicisme eclèctic		R	Si
1926	Garatge	Molí, 76	Neoclassicisme		EiR	No
1926	Fleca Selvana	Roscada, 20	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	R	No
1926	Fabrica cal Bon Home	Puigcugul, 29	Industrial	Josep Pla (MO)	EiR	No
1927	Can Vergeli	Germà Agustí, 1	Industrial		EiR	No
1927	Cases en filera	Dr. Robert, 17-23	Eclecticisme	Josep Pla (MO)	ON	Si
1928	Casa Abelli	Dolors, 12	Neoclassicisme		EiR	No
1928	Casa Jubert	Major, 5	Modernisme eclèctic	Josep Pla (MO)	R	Si
1929	Can Dausà	Ample, 53	Eclecticisme	Josep Pla (MO)	ON	No
1929	Cooperativa de Consum	Barraquetes, 32	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	A	Si
1930	Can Cufí	Ample, 41	Neoclassicisme	Josep Pla (MO)	R	No
1930	Can Mingo	T. Passeig Vilaret, 6	Neoclassicisme		A	No
1930	Casa Viñas	Dolors, 28	Neoclassicisme			Si
1931	Can Postilló	Enric Coris, 1	Noucentisme		R	No
1932	Cal Músic Coll	Músic Coll, 29			R	No
1933	Can Casellas	Avall, 25	Neoclassicisme		R	No
1934	Can Homs	Provincial, 119	Eclecticisme	Josep Pla (MO)	EiR	No
1934	Can Juliol	Avall, 29	Neoclassicisme		R	Si

ON- Obra Nova

R- Reforma

A- Ampliació

EiR- Enderroc i reconstrucció

Nota:

Aquest treball és una adaptació del treball de fi de carrera d'arquitectura tècnica realitzat pel mateix autor i que forma part també de l'estudi previ per a la realització del PERI del casc antic del poble.

Agraïments:

Als veïns de Cassà de la Selva
que amablement varen obrir les portes de les seves cases.

Procedència de les il·lustracions:

Els plànols estan dipositats a l'AMCS, excepte el plànol superior de la pàgina 16 que procedeix de l'AHG/Govern Civil D2501/5.

Els gràfics de les pàgines 5, 8 i 13 han estat fets per Jordi Carreras i Güell

Fitxa

AMCS. Arxiu Municipal de Cassà de la Selva

Rambla 11 de Setembre s/n

Tel. 972460005

Fax 972464371

e-mail: acsarxiu@girones.ddgi.es

web: <http://www.ddgi.es/cassa/arxiu.html>

Arxivera: Dolors Grau i Ferrando

Edita: Ajuntament de Cassà de la Selva

Impressió: Ducform, S.A.

Tirada: 500 exemplars

